

Bokens rom

Tekst, Øystein Hauge

Det finnes verre ting å samle på enn «Artist's books». Tradisjonell samlervirksomhet baserer seg på at ting hører sammen, enten fordi de er like, eller har noe til felles. Det å skape orden, sammenheng, fornuft eller innsikt i det som før var spredt og uordnet, ja det føles godt. Men kompletteringsmanien, smerten over å se det åpne rommet i samlingen kan like gjerne virke invalidiserende.

Kategorien «Artist's Books» eller «kunstnerboken» oppfører seg annerledes. Den lar seg ikke ordne sånn helt uten videre, og den har verken en klar begynnelse eller noen definert slutt. Fascinasjonen for denne typen bøker er heller basert på en poetisk interesse, noe personlig som hele tiden åpner opp for nye og større perspektiver. Det dreier seg om å samle etter et mer abstrakt prinsipp. Kunstnerboken er kunstglede mellom linjene, estetisk drift formidlet i fire dimensjoner: bredde, høyde, dybde og tid. En dragning på tvers.

Samling i en koffert

It was a new form of expression for me. Instead of painting something the idea was to reproduce the paintings that I loved so much in miniature. I didn't know how to do it. I thought of a book, but I didn't like the idea. Then I thought of the idea of the box in which all my works would be mounted like in a small museum, a portable museum, so to speak, and here it is in this valise. (Intervju med Marcel Duchamp, Philadelphia Art Museum, 1955)

Da Marcel Duchamp mot slutten av sitt virke som aktiv billedkunstner ville dokumentere sin kunstneriske produksjon, valgte han som kjent å samle gjenstandene som miniatyrer mellom to permer – i en koffert. Han brukte flere år på utvelgelsen hvor 17 verk utgjør en mobil enhet i koffertboksen. Resten er festet til firesiders foldere eller pappvegger som enten er festet til selve bunnen og lokket eller er løse deler i tilpassede rom. Denne portable utstillingen inneholder 69 sentrale arbeider fra hele karrieren, som «Fontene», «Det store glasset» og «L.H.O.O.Q» (Mona Lisa med bart). Det første eksemplaret ble kjøpt av Peggy Guggenheim i New York i 1941.

Nesten alle foldere i «Boite-en-valise» (fritt oversatt som «Samling i en koffert») kan omorganiseres i boksen eller flyttes ut av den. Opplevelsen avhenger av hvordan reproduksjonene presenteres og plasseres i forhold til hverandre. Eieren av det bærbare museet inntar dermed rollen som kurator i det lokket åpnes og verkene tas ut og studeres. Viktigst av alt blir selve spillet eller konteksten som kunsten er en del av – fortellingen om kunsten.

Ved et lykketreff kom jeg over et eksemplar av «Boite-en-valise» da jeg besøkte «The Berlin Art Book Fair» nå i sommer. Her solgte «Buchandlung Walter König» et begrenset antall kopier (av kopier) av kofferten, på lisens fra rettighetshaverne. På en uforklarlig måte krysset koffertkopien min egen interesse for kunstnerboken. Nå står den der, som en boks blant bøker i min egen samling. Jeg behandler den som en «ready-made» katalog som strekker seg utover Duchamps egen kunstproduksjon og videre inn i selve kunstdiskursen. En lek-og-lær, pop-up bok. Eller «Hvor er Kunsten nå?»

Bilder på lesning

Den engelske adelsmannen, filosofen og forfatteren Francis Bacon (1561-1626) klassifiserer bøker i et essay om det å studere på denne måten: «Noen bøker skal smakes, andre svelges og noen ganske få skal tygges og fordøyas.» Sannsynligvis er slike gastronomiske metaforer blant de aller vanligste i litterær språkbruk. Akkurat som forfattere taler om å koke suppe på en historie, krydre en scene eller bake ideer inn i en fortelling, så taler vi, lesere og publikum, om å rulle dikterens ord på tungen, ha appetitt på poesi eller «smak av bok» i munnen.

Kort sagt så er vi det vi leser. Bok og leser blir ett. «Verden, som er en bok, fortæres av en leser, som er en bokstav i verdens tekst; på den måten skapes en sirkelmetafor for lesningens uendelighet», skriver den argentinske redaktøren og kritikeren Alberto Manguel i *En historie om lesning* (1996). Siste side i en bok er aldri siste ord. Den prosessen som fullfører lesningens sirkel går utover den rent intellektuelle. Hver gang vi tvinger teksten til å avgi noe ved å «ta den inn», dannes det nye betydningssjikt under linjene og mellom ordene, noe som hele tiden utsetter meningen.

Her nærmer vi oss bokens rom. Vi leser mer på overflaten enn vi liker å tro. Får tak i noen betydninger og danner oss en forestilling om visse fakta. Vi leser sanseløst og hopper over sider for å avslutte historien, eller vi leser langsomt, for lesningens skyld, for ikke å nå frem til slutten.

Det finnes flere bilder av denne lesningen. Alberto Manguel beskriver et kjent fotografi tatt i 1940, da London ble bombet under den annen verdenskrig. Bildet viser restene av et sammenrast bibliotek. Tre menn står midt i ruinene. De studerer bokryggene i de få hyllene som enda ser ut til å være uskadet. Gjennom de ødelagte veggene kan vi skimte spøkelsesaktige bygninger i støvtåken utenfor. Finnes det bøker som er viktigere enn verden? Det er spørsmålet dette fotografiet til syvende og sist stiller. Manguel mener, nei. De tre mennene velger ikke bøkene fremfor livet og lidelsene utenfor. De har ikke vendt ryggen til krigen. De prøver å holde ut blant ruiner og finne meningen på nytt.

Matias Faldbakken, som både er forfatter og billedkunstner, må åpenbart ha latt seg inspirere av dette ikoniske krigsminnet da han nærmest som et stunt i Deichmanske bibliotek i Oslo i 2008 rev ned flere rader med bøker fra hyllene slik at alt ble liggende i usorterte hauger mellom reolene. Installasjonen «Book Sculpture» var autorisert av biblioteket, men usignert og uten opplysende tekst for de som forvillet seg inn i den. I fjorten dager måtte låntakerne rote gjennom haugene for å finne de bøkene de var ute etter. Kan hende kom de hjem med bøker de ikke visste de ville lese?

Verket ble reformulert under Documenta 13 (2012) hvor hundrevis av bøker i reolene på Kassels offentlige bibliotek ble etterlatt på gulvet i kaotiske stabler. Men denne utgaven virket mer målrettet enn den første. I Kassel var det hyllene for bøker om «Styreledelse» og undergrupper av organisasjonsteori som ble attackert. Parallellen til fotografiet fra London under bombingene er vag, men kan fornemmes like fullt: boken som et sted, innendørs eller utendørs, et sted som av og til kan gi oss oversikt, men like ofte få oss til å føle oss som fremmede og hjelpeløse overfor det som skjer rundt oss. Og det er med kroppen at vi opplever dette stedet.

Bokens krumninger

Den kanskje aller mest spektakulære fremstillingen av bokens rom finner vi i den kritikerroste science fiction-filmen *Interstellar* fra 2014. Den handler om en av de aller største oppdagelsene innen astronomi og fysikk fra de siste tiårene, nemlig gravitasjonsbølgenes forhold til tid, rom og relativitet. De to amerikanske fysikerne Ronald Drever og Kip Thorne ble i år tildelt den norske Kavliprisen for dette arbeidet. Teorien bak er hinsides lekfolks fatteevne, men Kip Thornes metaforer er langt mer forståelige.

Tenk deg et papirark. Hvis du markerer to punkter på arket når det ligger flatt vil et bitte lite dyr måtte bruke tid og krefter på å gå fra det ene punktet til det andre. Hvis du bretter arket sånn at de to punktene møtes og stikker en liten sugerørbit igjennom så kan det lille dyret komme seg fra A til B på et blunk. En ny måte å observere universet på. Tid og rom flettet sammen i noe som kalles «tidrommet» og som kan bøye og krumme seg. Disse krumningene er det vi opplever som tyngdekrefter.

Brette, krumme, bla og lete. Lese og gjenkjenne noe som vi ikke trodde fantes der. Ingen lesning er endelig. En bok er noe langt mer enn det som foregår mellom to permer.

Referanser

Duchamp, Marcel, ou Rrose Selavy.

Hovdenak, Merete, «Kunstneren som kurator...», *Kunst og kultur* 04/2007, BOITE, serie G, 168

Manguel, Alberto, *En historie om lesning*, Aschehoug 1996.

Om prisvinnerne av Kavliprisen se: Forskning.no [Besøkt: 02.06, 2016].